

Af Fyrst Stanislaus Radziwills Memoirer.

Meddelt af
Xaver Liske¹⁾.

Fyrst Albrecht Stanislaus Radziwill fødtes i Aaret 1595 i Olyka i Lithauen. Efter at have mistet sine Forældre i sin Barndom besøgte han først Jesuiterskolen i Wilna og nød derpaa en højere Undervisning i Udlandet, i Tyskland, Belgien, Holland, England og Italien. Da han for en kort Tid var vendt tilbage til sit Fædreland, begav han sig i Aaret 1613 til Frankrig, hvor han fandt en meget naadig Modtagelse ved Hoffet paa Grund af en særdeles varm anbefaling fra Sigismund den tredje. Efter fire Aars Fraværelse vendte han tilbage til Polen og forstod i kort Tid at vinde Kongens Yndest i den Grad, at denne i Aaret 1618 betroede ham den høje Stilling som Underkantsler i Storfyrstendømmet Lithauen og fire Aar senere endog ophøjede ham til Storkantsler og Starost i Wilna. Da Prins Wladislaw, den senere Kong Wladislaw den fjerde, foretog en større Rejse til Tyskland, Belgien, Schweitz, Italien og Østrig, ledsagede ogsaa Radziwill ham som Hofmester og vendte tilbage med ham 1625.

¹⁾ Denne Artikel er tilsendt Bestyrelsen fra den polske Historiker Professor Dr. Xaver Liske i Lemberg. Da der i den latinske Text, saaledes som den forelaa, fandtes flere Steder, som forekom Meddeleren uforstaaelige, have et Par af Bestyrelsens Medlemmer stræbt at udfinde, hvad der maatte antages at være den rimelige Læsemaade paa slige Steder. Cand. philol. A. Bruun har ydet en væsenlig Hjælp hertil. Noterne under Texten ere tilføjede af Bestyrelsen.

I sin høje Stilling som Lithauens Storkantsler, hvilken han beklædte lige til sin Død, tog han Del i Polens vigtigste Statsanliggender og var indviet i den polske Politiks dybeste Hemmeligheder. Som Elev af Jesuiterne drev han sin Iver for den katholske Tro til dens yderste Konsekvenser og optraadte bestandig som en afgjort Modstander af anderledes Troende. Med ikke ringere Iver hævdede han ogsaa Lithauens Privilegier lige over for Polens Krone og taalte intet Overgreb af den kongelige Magt. Han døde i Aaret 1656 i et for Polen yderst vigtigt og farligt Øjeblik.

I den Tid, han havde tilovers fra Statsforretninger, syslede han ogsaa med literære Arbejder af religiøs og historisk Indhold. Som en Følge af sin Trosiver satte han de første meget højere end de sidste og offentliggjorde derfor en lang Række af saadanne Skrifter, som i Grunden ere aldeles værdiløse. Men sine historiske Arbejder, som ere af særdeles stor Betydning for den polske Historie, efterlod han ved sin Død i Manuskript. En Del af disse er først bleven offentliggjort i dette Aarhundrede. De vigtigste ere hans Memoirer, som begynde med Aaret 1632 og gaa til Aaret 1655. De ere udgivne 1839 i to Bind af Grev Eduard Raczyński, dog ikke i Originalsproget, men i en polsk Omarbejdelse, som en Sønesøn af Radziwill, Fyrst Hieronymus Radziwill bragte i Stand i det 18de Aarb. Radziwills originale Memoirer vare skrevne i det latinske Sprog, Sønesønnen har ikke oversat dem ordret, men kun leveret et Uddrag og derved udeladt hele Partier, navnlig næsten to hele Aar imod Slutningen. Vi kunne altsaa sige, at disse Memoirer hidtil ikke ere udgivne.

Det ossolinskiske Instituts Bibliothek i Lemberg ejer et Foliohaandskrift i to Bind, som indeholder Fyrstens Memoirer i den oprindelige Text. Desværre har ogsaa

dette Haandskrift talrige Huller og er tilmed skrevet saa skødesløst og meningsløst, at vi tidt trods usigelig Møje ikke kunne faa nogen Mening i Texten. Fyrstens latinske Udtryk ere iøvrigt i og for sig aldeles ukorrekte, og hans Periodebygning kun altfor ofte saa dunkel, at vi undertiden vel kun med Vanskelighed vilde kunne forstaa ham, selv om vi havde en med større Forstaaelse afskreven Text for os. Der bliver altsaa intet andet tilovers for os end at forlade os paa Lemberger Haandskriftet, selv om det ogsaa vrimler af Fejl.

Disse Memoirer ere uden Tvivl en af de interessanteste Kilder, som den polske Literatur besidder for denne Tid af sin Historie. De ere affattede i Dagbogsform, og det er ingen Tvivl underkastet, at de ere nedskrevne samtidig med Begivenhederne. De indeholde en utrolig Mængde Efterretninger, Skildringer og Charakteristiker, som ere yderst vigtige for den polske Historie. At Fyrsten ogsaa her optræder som Jesuiternes Discipel, forstaaer sig af sig selv.

For Danmarks Historie indeholde de ikke meget. Det lidet, som findes i Haandskriftets tvende Foliobind, bringer jeg paa de følgende Sider i det Haab, at det dog indeholder enkelte værdifulde Ting. Uagtet jeg har gjort mig den største Umage, har det dog ikke været mig muligt at gjengive Texten aldeles korrekt. Den velvillige Læser tilgive mig dette.

1637.

9. Septembris. Rex incolumis rediit (Varsaviam). Eodem die legatus Regis Daniae Todt venerat, pro nuptiis Regiis missus. Introduxerat eum jussu Regis Marsalcus Magni Ducatus Lithuaniae Radzivilus, frater meus, Varsaviam cum Gosiewio, notario Magni Ducatus Lithuaniae.

10. Septembris. Admissus ad audientiam legatus Daniae germanice perorabat, complexione helluonem fidelissime referebat¹⁾. Absoluto legationis termino reversus ad hospitium, cui commissarius Arcissevius, notus Regi Daniae illique militaverat, additus. Gedanensis castellanus ad palatium regium eum duxerat et reduxerat.

13. Septembris. Putabatur hora undecima dari initium coronationis Reginae, sic designatum fuerat Regia voluntate; vix secunda templo inclusi fuimus, mane sumpto prandiolo tempestive in arcem convenimus, statim Danici legati obstinatio Regi denunciata est. Duo ille prælenderat: primo cum non invitatus die hesterna absentia propria defuerit sponsalitiis, jam ipsius assistentia Regem non indigere; inutilem ergo legatum domum reverti consultius; deinde si prandio Regali adesse voluerit, ubinam loci assidere permittetur; Regem suum Daniae legato Regio castellano Vendensi Corffio filium primogenitum obviam misisse, jam Regem designatum, in convivio ante eundem collocasse; aequum, ut reciproca humanitate tractetur illius legatus. Pontificio declarative affirmarat, se non cessurum. Caesaris solum, qui erat Casimirus Princeps, Carolo Principi nullatenus concessurum, ut sessio prior permittatur. Multis horis missi ad illum eandem referebant cantilenam, nec plurium erat alia opinio, qui benignitatem Regiam mutuo reddendam Dano cupiebant; tardarat exitum ad actum coronationis reputatio legati. Rex taedio affectus ablegat Witepscensem palatinum Lithuaniae Rakovium, velit rationibus persuadere legato eumque allicere ad comitivam Regiam. Certatum varie, vix composita re in hunc modum: hesternam diem fuisse ceremoniam solum neque assistentiam nisi voluntariam potuisse afferre. De loco conventum, ut Danus ad latus Casimiri Principis sedeat, Carolus Infantis sinistram teneat; in ecclesia prohibitus est Princeps Carolus adesse; acquietato legato Dano expectandum, antequam

---

¹⁾ Meningen af dette besynderlige Udtryk maa være: Han saa fuldstændig ud som en Drukkenbolt.

se veste nuptiali induisset, depositis itinerariis caligis; neque vestis responderat existimationi satis vulgariter comptus. Prima hora a meridie subirato crine barbae apparuit¹⁾.

December mensis. Cum in Prussia alacriter Spiringius, præpositus a Rege, in mari telonia exigeret Rexque continuum stabilemque progressum expectaret, nihil a Regibus maritimis metuendo, insperate non indicta procella. Rex Daniae octo navibus missis noctu circa decimam noctis aggressus Spiringianas quatuor ipso absente duas cepit, duae fuga elapsae. Cochius nomine erat duclor navium Danarum; omnes alias naves, quae numerum quadragenarium attigerant, variis mercibus plenas, in portum liberata solutione telonii introduxit Mindam, ubi a civitate humaniter tractatus suspicionem re . . peiartae²⁾ Regi et aliis iniecit, imo fama propalavit, missos fuisse legatos Gedanenses ad regem Daniae, ejus auxilia persuasoriis muneribus non verbis tantum desiderasse; ipseque Rex Danus nostro Regi idem perscripserat, se tentatum mille Hungaris sexigaue variegata equorum ab illis fuisse³⁾. Levitas postea secuta Dani ebrietati juncta mutavit erga Regem nostrum affectum. Scripserat Regi nostro Cochius ineptas literas, quibus de illata injuria a Spiringio et oblocutione Regis sui querebatur, vindicta non illi competebat, Regis delata offensa nostri arbitrio extra poenam non fuisset. Rex nuntio accepto aequo et Regio tulit animo, vindicta difficilis; hastae Poloniae mari inhabiles, classe destitutum Regnum, sola dissimulatione concoquere assuetum, si inhumanum quid a vicinis principibus affertur: Uti et Rex Angliae barbaro facto Reio legato nostro in conspectum non admissio redire coegit, repudium Palatini filiae ex sorore neptis Angli voluntatis Regiae ultionem in legatum

¹⁾ Texten har crinae, som ikke giver Mening. Overhovedet kan der være Tvivl om Læsemaaden af den hele Sætning; men Meningen er tydelig den, at han viste sig med et uredt Skjæg.

²⁾ Det synes rimeligt, at her bør læses: •rei pejeratæ = perjurii.

³⁾ •Den danske Konge havde skrevet til vor Konge, at han var bleven fristet af hine ved tusind ungarske Gylden og et broget Sexspand•.

evomuit. Certe multorum trutinato iudicio comprobatum, principes debere maturo consilio deliberationis effectum examinare, nam praepropera executio vel penitentia facti corrigitur, vel incursu ipso aliquando cum diminutione dignitatis Regiae relinqui cogitur. Telonium maritimum ad exactionem perductum, non tota consentiente Republica nec coacto consilio senatorum, qualis exitus secutus, dolendum et condolendum Regno et Regi benigno; a Rege Angliae accepta epistola plena puncturis quis sperasset cautum legato et benevolum affectum demonstrandum. Apage Consiliariorum talium turbam, qui vel questus proprii gratia vel praesumptionis de Majestate Polonica concepta arrogantia, talia persuadere facile Principi imponereque non deleto dedecore audent.

1638.

31. Martii. Iterum reassumptum consilium lectæque litterae Regis Daniae ratione ablatarum navium Regiarum in portu Gedanensi.

1643.

21. Martii. Rex vocato me dixit, se habiturum die sequenti secretum consilium, paucos fore senatores, et hi ingredientur et egredientur per varias portas et diverso tempore; oportet, ut ego incognito aliud agendo sub tempore, uti die dominica, sacri me sistam. Promisi me mandatum Regium expleturum.

22. Martii. Mane varie convenimus et diversis ostiis senatores numero tredecim hi: archiepiscopus Gnesnensis, Cracoviensis, Posnaniensis, Premisliensis episcopi, castellanus Cracoviensis, palatini quatuor Vilmensis, Sendomiriensis, Siradiensis, Russiae, duo cancellarii, duo Regni marsalci. Rex enim privatim sententiam exquisivit officialium Magni Ducatus Lithuaniae, et ne aegre ferrent admonuit. Propositio talis erat: Regem Daniae scripsisse ad Baudusium (qui licet camerarius esset Regis nostri, notus Regi Daniae, cui et in belli servitiis gratiam demeruerit) desiderare, se frui posse colloquio et notitia Regis

Poloniae; tantum tempus et locum designet literasque securitatis subscriptas Regis et senatorum praecipuorum manu mittat: quid ergo videretur nobis, Regia Majestas per cancellarium, ut sententias nostras diceremus, optat. Una voce conclusimus rem quidem, ad populum et nobilitatem delatam, fore mirabilibus conceptibus subjectam neque variis interpretationibus carituram et forte posse aliquos commoveri, ut suspitione conventus tantorum Regum multorum animi non desinant, Suecos similiter multa nominaturos, Dantiscanos varia trutinaturos, omnes vicinorum cogitationes ut suspensio haesitaturas; verum non rejicienda ideo affectatio Danica, quae et gloriam Regno parare poterit cum post abductas ignominiose naves Regias quasi deprecaturus culpam, post biennium veniret et quis scit, an non talia consilia utrinque emergere volebunt(!), quae faciliorem methodum retinendi in officio hereditarii hostis Regii repraesentabunt; et similia his accidere necesse est, cum utrinque salutaria consilia utrique Regno proponentur. Locus ergo delectus Olivense monasterium, mensis Julius. Patentes literae missae a senatu subscriptae, nos etiam omnes praesentes admonebamur, ut Regi assistere velimus in hoc itinere Ruthenico, quod et promisimus et hic infractuose separati sumus, ut ex audientia egredi nostrum quemlibet putarent.

Junius mensis. Dum apud Generalem morarer, venerunt literae, in quibus de Danico congressu cum Rege nostro dissipatum esse consilium afferebatur et nos liberos esse ab itinere Borussico, Rex admoneri curavit hac de causa, quod Rex Daniae toto anno classem armaverat, quo autem collimaret nulli revelatum, jam prorupit eventus versus Hamburgensem civitatem eamque opinato obsedit. Ipse Rex praesens excusatione missa ad Regem nostrum hieme se promissum impleturum asseruit.

8. Decembris. Princeps Voldemarus, Daniae Regis filius a multo tempore procurante Rege ejus patre tractaverat de contrahendo matrimonio cum filia Eudoxia Magni Ducis Moschoviae; tandem utrinque conventum, ut pro dote sexcenta millia imperialium et duo ducatus Susdalensis et Jaroslaviensis assig-

nati. Hic ergo princeps petiit, ut et Danus, quatenus liber transitus per Poloniam et Lithuaniam eidem concederetur; quod facile (pro amicitia, quae intercedebat cum Rege nostro) obtinuit. Ergo accinctus itineri, 9. hujus Vilnam pervenit, subministrante Regio sumptu a confinio usque ad limites Moschoviae, et Cannae in mea absentia tractabatur.

10. Decembris. Ergo circa undecimam antemeridianam adfuit in arce Cancellarius Regni officio Marsalei functus usque ad gradum Regio nomine obviam venit, Rex ipse ad limen camerae, et sinistra data ad locum simul cum Rege porrexit, tum Germanice sat diu et competenter Regem allocutus. Responsum eodem idiomate a Rege tulit, postea duo legati successere Regis Daniae, qui Regem oratione non longa salutarunt, deinde varii discursus stantes omnes per horam ferme delinuerunt, postea eo ordine, quo venerat, ad palatium a Rege assignatum deducuntur eisdem curribus et commissario Meidelio rediit; pulchrae staturae et venustae juvenis in verbis linguam Gallicam et Italicam ita callebat, ut vix audiverim melius et suaviori accentu Germanum loquentem. Apud Reginam eo die non fuit, cum in lecto iacere ob minus constantem valetudinem cognovisset¹⁾. Ceremonia privatim secuta et cum principe Carolo, qui ei dextra cecidit, cum idem a principe coronato, Regis Daniae primogenito, legato Regis nostro factum fuisset, expediebat id ipsum simili reddere humanitate. Qualis autem hic filius Regis Daniae fuerit brevibus implicare licuit. Rex Daniae senex fertilitate filiorum beatus, septuaginta fere lumbis suis progenuerat, ex Regina coronata tres, mortua illa aliam comitissam duxerat rite desponsatam. At uti Regis²⁾ fert, ex qua successio generatur, dextra utrinque jungitur in sacramento matrimonii, ubi excluditur successio, sinistra copula perficitur; sic huic cum matre Voldemari principis factum. Legitimus ergo filius absque spe regnandi, interim unice a patre ob virtutes dignas Regio sanguine adamabatur. Filius Regis jam corona insignitus eum oderat, quod videns pater ne ab ejus morte aliquid hic pateretur, procul separare intendit, attribuendo illi certas insulas et proventus inde provenientes. Origo ergo matrimonii Moschovici talis fuit, ut potius divelli ab eo maluit, quam a morte sua indignationis executioni successori filio Regi relinquere.

12. Decembris. Rex cum principe Daniae prope Veskos venatum ursos abiit, et unus instrumentis ligneis captus, publico sequenti exhibitus fuit spectaculo. Ibi principi Carolo

¹⁾ I den polske Omsættelse staar her 11 December.

²⁾ Efter den polske Omsættelse skulde her have staaet tilføjet «Consuetudo».

casus accidit; dum ursus a venatoribus huc illuc jaectaretur, discurrens ille obvium principem praetereundo a tergo pedem equi dentibus stringit, equus saltu nititur se liberare et caecos attollit; ignarus princeps miratur ferociam equi, tandem canis insolitus ante urso accedere a latere Regis proripit se et ursum a tergo aggreditur, sicque principem absolvit a bestia, tum et alii accurrunt et vivum in tumbam includunt ligneam.

15. Decembris. Ego mecumque Thesaurarius Magni Ducatus Lithuaniae et Marsaleus Curiae Magni Ducatus Lithuaniae comitatu splendido visitavimus principem Waldemarum, a quo benigne suscepti sumus. Inter confabulationem ego Regis nostri triumphos contra Mosehos obtentos exaggero Gallice et extollo, respondet Waldemarus, causam fuisse victoriae inordinationem exercitus Mosehovitici, quod si ordo debitus accessisset, non eo modo superatus Mosechus abcessisset. Cum in discursum haec vertissemus, tamen mirabamur audaciam juvenis, qui forte sibi id attribuere praesumpsisset, ut videlicet ordini praefuisset. Retuli hoc Regi, qui risu excepiendo, gloriosam quandam inesse animo ejus, non abs re judicabat. Interim Rex tacite nos monuit, ut vellemus hospitem principem circulari honestare convivio et quidem, ut et choreae et saltus eo praesente fierent.

16. Decembris. Ergo Succamerarius Magni Ducatus Lithuaniae eum tractat privatim et servata auctoritate, adhibitis mensae, qui se inferiores accumberent; diu potatum et jurgiis certatum inter tribunos peditum Regionum: Holowezygium et Gyzam. Qui ab altero alapa vertitur duello reddere parabat; de Regis consensu agebatur; quo obtento eum Gyza reddere colaphum alteri meditatur, Holowezygnus pusilla statura at excelsiori animo eum declinat et militari more arma offert, tum Gyza subridere vultu incipit et evocationem duelli pedum velocitate contaminat ac contemptum sui honoris fuga propalat, ad aliquod tempus oculis hominum se subducendo.

17. Decembris. Princeps Waldemarus et praecipui ex aula senatores officialesque a me invitati; gynaeceum quoque Reginae et matronae primariae adfuere. Gallico more absoluto prandio hospes saltavit et alii ei comites ad multam noctem.

18. Decembris. Idem apud Marsaleum Curiae Magni Ducatus Lithuaniae factum, diutiusque potus prolongatus, nec choreae . . . . in adventu defuere¹⁾.

¹⁾ Efter en Bemærkning af Professor Liske om, hvad der staar i den polske Oversættelse, her her læses: «nec choreæ licet Veneris die et in adventu (*ved Adventstid*) defuere».

22. Decembris. Princeps Waldemarus accepta a Regia aula licentia, iter versus Moschoviam est prosecutus.

1644.

29. Aprilis. Marsalei duo Dani a Volmaro, de quo superiori anno scripsimus, profecti ad nuptias Moschoviam, redierant Varsaviam retulerantque nihil fore ex nuptiis eorum domini; nam Sueci odorati, Danum cum Moscho his nuptiis in pacto transiturum, impedivere, per legatos missos asserentes Daniam Suecos hoc anno occupaturos, invitantes Moschos, ut et ipsi Poloniam ingrederentur, Racocium Cracoviam versus exercitum immissurum ac absoluto Dano Suecos Poloniam Majorem et Pomeraniam in Prussia ingressuros. Inter cetera referebant, quomodo custodia triplex illis in Moschovia adhibita: 300 ad familiam, 300 ad supellectilem et 400 ad Woldemari principis personam. Et de convivio, quo dux magnus principem tractaverat, media in mensa assedissee ducem, a dextris Woldemarum principem, a sinistris filiam Moschi, quadringentos adfuisse dapiferos mensae holiferica veste indutos qui clara voce tumultu ita implebant (ne dicam foetore) salam, ut vocant, convivii, quatenus loqui nisi ad aurem non potuerant. Ferculo gustato dux magnus pugno manus, eodem pugno pleno in orbem argenteam principi imposuit, asserendo esse bonum cibum, illi enim soli non solent uti orbibus ad mensam nec cultro. In patinis¹⁾ manu dispensant et dividunt orique imponunt; mirabatur et detestabatur illorum relatione princeps palatium talem et divis conjugium suum devovebat. Isti ergo marsalei petierunt a Rege, ut propere internuncium mitteret in Moschoviam, qui principem e potestate eorum eliberaret ac per Smolenciam iter accommodaret et reditum securum. Rex me vocato, licet Zembrowski missus Sabbatho sancto nondum rediret, conclusit, ut alter expediretur, nominato Hski, famulo meo; ego ergo misi eum in Moschoviam, ut velociter eo pergeret, Marsalei vero Dani abierunt Dantiscum.

¹⁾ Texten har «uti orbibus ad mensam nec ultro in patinis manu dispensant». Rettelsen skyldes Arkivsekretær Plesner. Meningen af Stedet er: «De ere det eneste Folk, der ikke ved deres Maaltid bruge Tallerkener eller Kniv. Med Haanden lægge de Maden paa Fadene og fordele den, og med Haanden putte de den i Munden».